

Rapport 2021:53

Arkeologisk undersökning i form av
schaktningsövervakning och efterundersökning

På prostens gård i Skänninge

L2010:586

Kv Jarlen 24

Skänninge stad

Mjölby kommun

Östergötlands län

Ann-Charlott Feldt

Tekniska och administrativa uppgifter

Fastighet	Kv Jarlen 24
Stad	Skänninge
Kommun	Mjölby
Län och landskap	Östergötland
Fornlämning	L2010:586
Fastighetskartans blad	64F 7a SO
Koordinatsystem	SWEREF 99TM
Mätteknik	RTK-GPS
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning, schaktningsövervakning
Lst beslut	2020-07-17 (muntligt), 2020-08-04
Lst dnr	431-11674-2020
Lst handläggare	Magnus Reuterdahl (muntligt), Tom Carlsson
ÖLM dnr	0256/21
ÖLM projektnr	001581
Undersöknings-id	202001499
Uppdragsgivare	Länsstyrelsen Östergötland
Kostnadsansvarig	Folkungabygdens pastorat
Projektledare	Ann-Charlott Feldt
Personal	Anders Olofsson
Fältarbete	2020-07-20 – 07-27
Totalt undersöktes	336 m ²
Foto	Digitala bilder
Fynd	Ja (C4760:1-3). Fynden förvaras på och fyndfördelas till Östergötlands museum.
Analys	¹⁴ C-analys (Ua-68529-68532)
Grafik	Ann-Charlott Feldt
Renritning	Lasse Norr
Grafisk form	Johan Levin

Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.
Upphovsrätt: om inget annat anges gäller Creative Commons licens CC BY.
Villkor på <http://creativecommons.org/licenses/by/2.5/se>

På prostens gård i Skänninge

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning.....	4
Undersökningsområdet	4
Tidigare undersökningar i området	6
Syfte och metod	8
Undersökningresultat.....	9
Referenser	15
Appendix 1. Konserveringsrapport	16
Bilaga 1. Fyndlista.....	19
Bilaga 2. Kalibrerade ¹⁴ C-dateringar.....	20
Bilaga 3. Ritningar	26

*Omslagsbild: Undersökningsområdet sett från söder efter att ytan färdigställts.
I bakgrunden skimtar prästgårdens mangårdsbyggnad som uppfördes 1833. Foto:
Ann-Charlott Feldt, ÖM.*

ÖSTERGÖTLANDS MUSEUM
ARKEOLOGI OCH BYGGNADSVÅRD

Box 232 • 581 02 Linköping • 013 - 23 03 00 • www.ostergotlandsmuseum.se

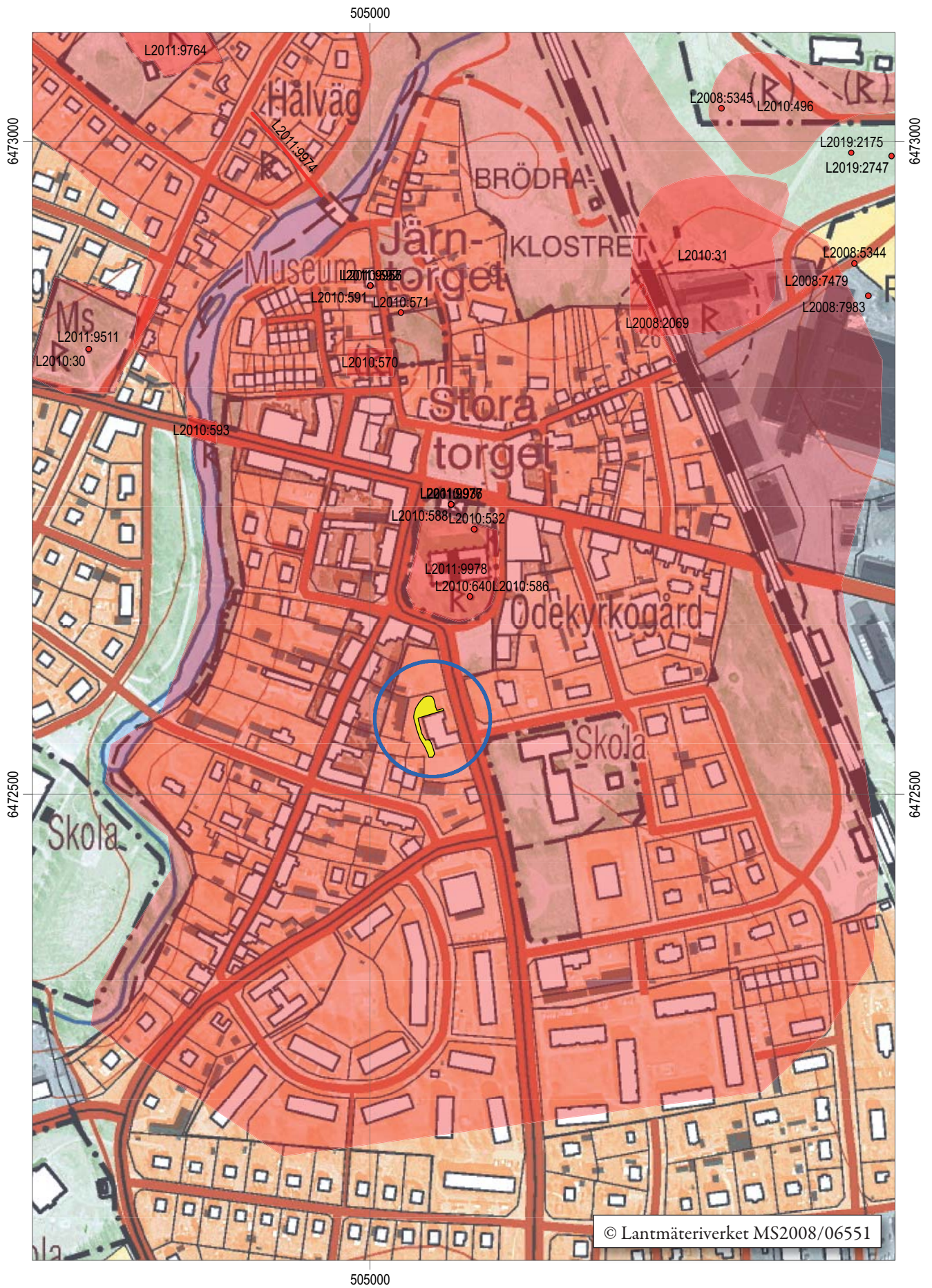
Sammanfattning

Med anledning av en redan utförd schaktning inom kv Jarlen 24 i Skänninge utförde Östergötlands museum en arkeologisk efterundersökning i form av en schaktningsövervakning. Arbetet utfördes akut efter muntligt tillstånd från Länsstyrelsen Östergötland. Sammanlagt hade ett 336 m² stort område schaktats ner mellan 0,4 och 1,0 m. Ytterligare schaktning planerades men kunde avstyras. När schaktningen upptäcktes hade den uppschaktade ytan täcks med markduk och ett tjockt lager stenkross.

Vid efterundersökningen avlägsnades kross och markduk på en 25 m lång sträcka närmast schaktväggen längs den norra, nordöstra och nordvästra sidan av schaktet och lämningarna dokumenterades. En mindre provgrop grävdes ner till den naturliga undergrunden. Kulturlagren hade en mäktighet av ca 1,10 m i områdets norra del. Längs den dokumenterade delen av schaktväggen framkom kulturlager på ca 0,30 - 0,40 m djup under markytan och fortsatte ner under aktuellt schaktdjup. Här fanns bl a brandlager, en igenfylld brunn och två husgrunder. Lämningar daterades från mitten av 1100-talet fram till tiden efter 1650.

Ann-Charlott Feldt
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:4000.

Inledning

I juli 2020 utförde Folkungabygdens pastorat schaktningar utan tillstånd enligt KML, i samband med bygget av ett fläktrum/förråd, dränering och anläggandet av en förstärkt infartsväg och lastplan i kv Jarlen 24 i Skänninge. Efter ett påpekande till pastoratet från en närboende om att det fanns fornlämningar på platsen stoppades schaktningen och pastoratet tog kontakt med Länsstyrelsen Östergötland. Länsstyrelsen uppdrog åt Östergötlands museum att genomföra en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning.

Det arkeologiska arbetet utfördes akut 2020-07-20 – 07-27 efter muntligt tillstånd från Länsstyrelsen Östergötland (2020-07-17, M Reuterdahl). Den formella handläggningen i form av Förfrågningsunderlag, Bekräftelse med kostnadsberäkning och Beslut genomfördes i efterhand. Arbetet genomfördes inom Skänninges medeltida och tidigmoderna stadsområde, fornlämning L2010:586. Det schaktade området var 336 m² stort och schaktdjupet varierade mellan 0,4 och 1,0 m. Ytterligare schaktning för släntning planerades på en ca 40 m² stor yta men kunde avstyras. Ansvarig för fält- och rapportarbete är undertecknad. Vid fältarbetet deltog även antikvarie Anders Olofsson. Folkungabygdens pastorat ansvarar för de arkeologiska kostnaderna.

Områdesbeskrivning

Staden Skänninge är belägen centralt i ett öppet jordbrukslandskap. Den tycks ha vuxit fram successivt under 1000- och 1100-talen, som en centralort vilken utvecklades till en stad. Skänninge omnämns första gången år 1178 i ett skydds brev för biskopsstolen i Linköping utfärdat av påve Alexander III. Där omnämns *mansionem juxta skeningiam cum appendiciis suis*, d v s ”en gård invid Skänninge med intilliggande ägor” (Feldt 2004, Hedvall m fl 2013, SDHK 242). Troligen växte staden fram i anslutning till två eller tre storgårdar invid ett vadställe och en marknadsplats.

I Skänninge har det funnits två tidigmedeltida kyrkor, S:t Martin och Allhelgona, vilkas begravningsplatser genom fynd av tidigkristna runristade gravmonument dateras till 1000-talet. Dessutom har Vårfrukyrkan haft en föregångare vars murverk pekar på en datering till 1100-talet. Även i anslutning till Vårfrukyrkan har det påträffats fragment av tidigkristna runristade gravmonument. Det har påträffats en tidigmedeltida begravningsplats i stadens östra utkant där det också kan ha funnits en kyrka (Feldt 2004, Hedvall m fl 2013, Hedvall 2018, Menander & Arcini 2013:199).

Ett hospital fanns sannolikt redan under tidigt 1200-tal (L2008:2108 och L2011:9812). År 1237 etableras

ett dominikankonvent på platsen för den ovan nämnda tidigmedeltida begravningsplatsen i stadens östra utkant (L2010:31). Dominikanernas systrakonvent, S:ta Ingridis kloster (L2011:9764), etablerades vid S:t Martins kyrka väster om Skenaån på 1270-talet (Hasselmo 1983, Hedvall m fl 2013, Menander & Arcini 2013).

Staden når sin höjdpunkt under senare delen av 1200-talet och 1300-talet. 1400-talet innebar en stark tillbakagång i takt med att Vadstena fick en allt starkare ställning. Ett par stora bränder under 1400-talet bidrog sannolikt till nedgången. Under 1500-talet verkar Skänninge närmast haft karaktär av förstörd bondby med enstaka specialiserade näringar (Feldt 2004, Hasselmo 1983, Hedvall m fl 2013).

Generellt är kulturlagren i Skänninge fyndfattiga och svåra att datera. Brandlager från de stora stadsbränderna kan bara spåras fläckvis i staden. Bebyggelsen har troligen varit gles i förhållande till många andra medeltida städer. Detta gör även att begränsningen för det medeltida stadsområdet är otydlig. De senaste årtiondenas undersökningar i stadens utkanter har visat att medeltida lämningar finns långt utanför det område som tidigare ansetts utgöra det medeltida stadsområdet (Feldt 2004, Hedvall m fl 2013).

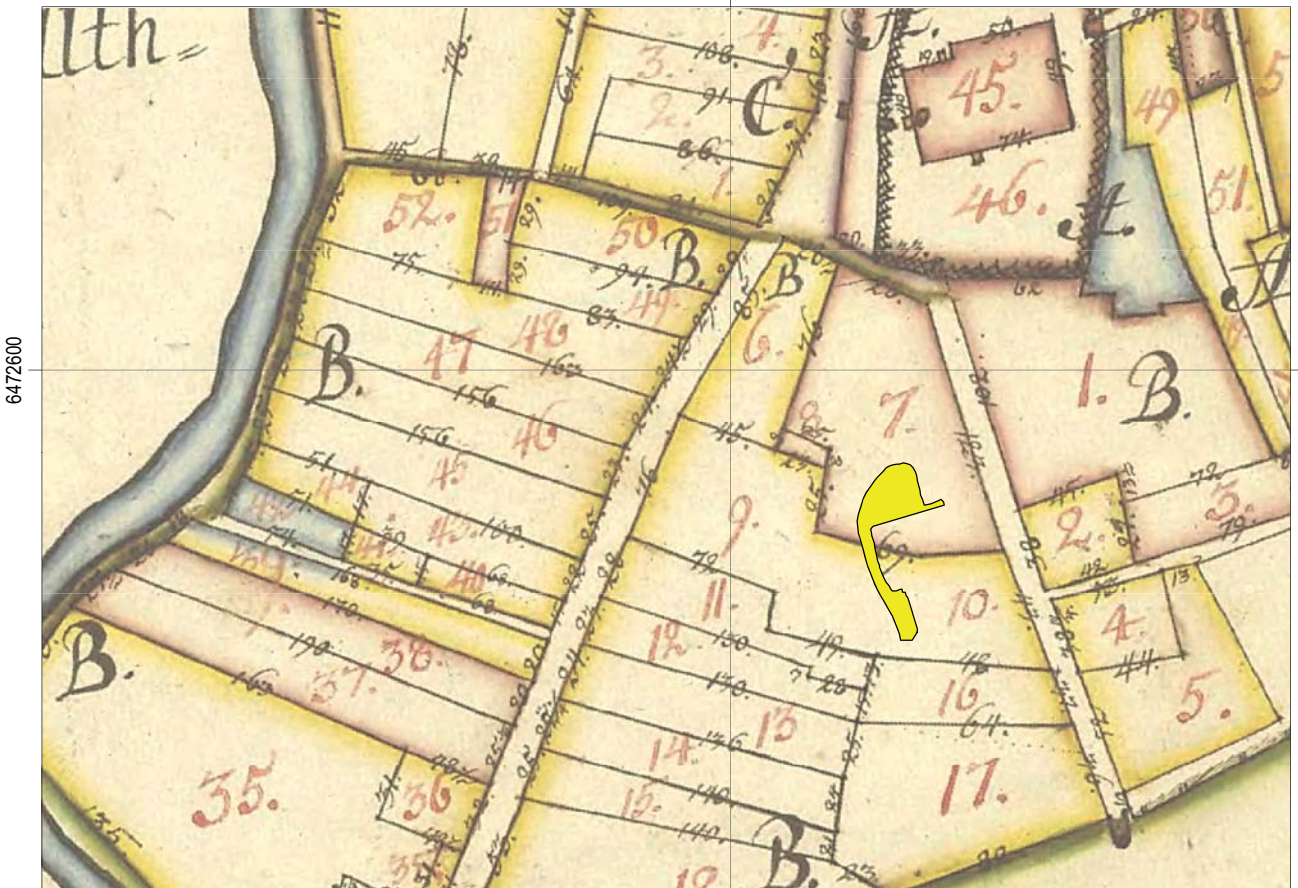
Vid undersökningar inom stadsområdet har förhistoriska lämningar påträffats vid flera tillfällen. Detta kan möjligen tyda på en platskontinuitet från järnåldern och fram till dagens stad. Dessa lämningar har sin största koncentration till området runt Follingegatan (se Feldt 2004 med där anförda källor), d v s strax väster det nu aktuella undersökningsområdet.

Undersökningsområdet

Arbetet utfördes inom fornlämning L2010:586 som utgörs av Skänninges medeltida stadsområde. Arbetsområdet ligger strax söder om Vårfrukyrkan invid den medeltida vägen ”Thiwa gatan”, nuvarande Mjölbygatan. Thiwa gatan är omnämnd första gången 1357 och tillhör tillsammans med Follingegatan de medeltida gatusträckningarna i denna del av staden (Hasselmo 1983).

En del av den berörda tomten har varit Skänninges prost-/kyrkoherdeboställe. På stadskartan från år 1713 (LMS D98-1:5, LMS A24:91) berörs tomterna 7 och 10 i Fällingskvarteret av undersökningen. I beskrivningen till kartan framgår det att tomt nr 7 är *Prästegården som är på kyrkans tomt*. Den lilla tomten med nr 8 anges som ett litet stycke som kyrkan köpt av framlidne rådmann Petter Tomesson den äldre. Tomt 6 som ligger direkt väster om prästgården är prostens magister Livins gård som han köpt. Det innebär att prostens Livin hade

505000

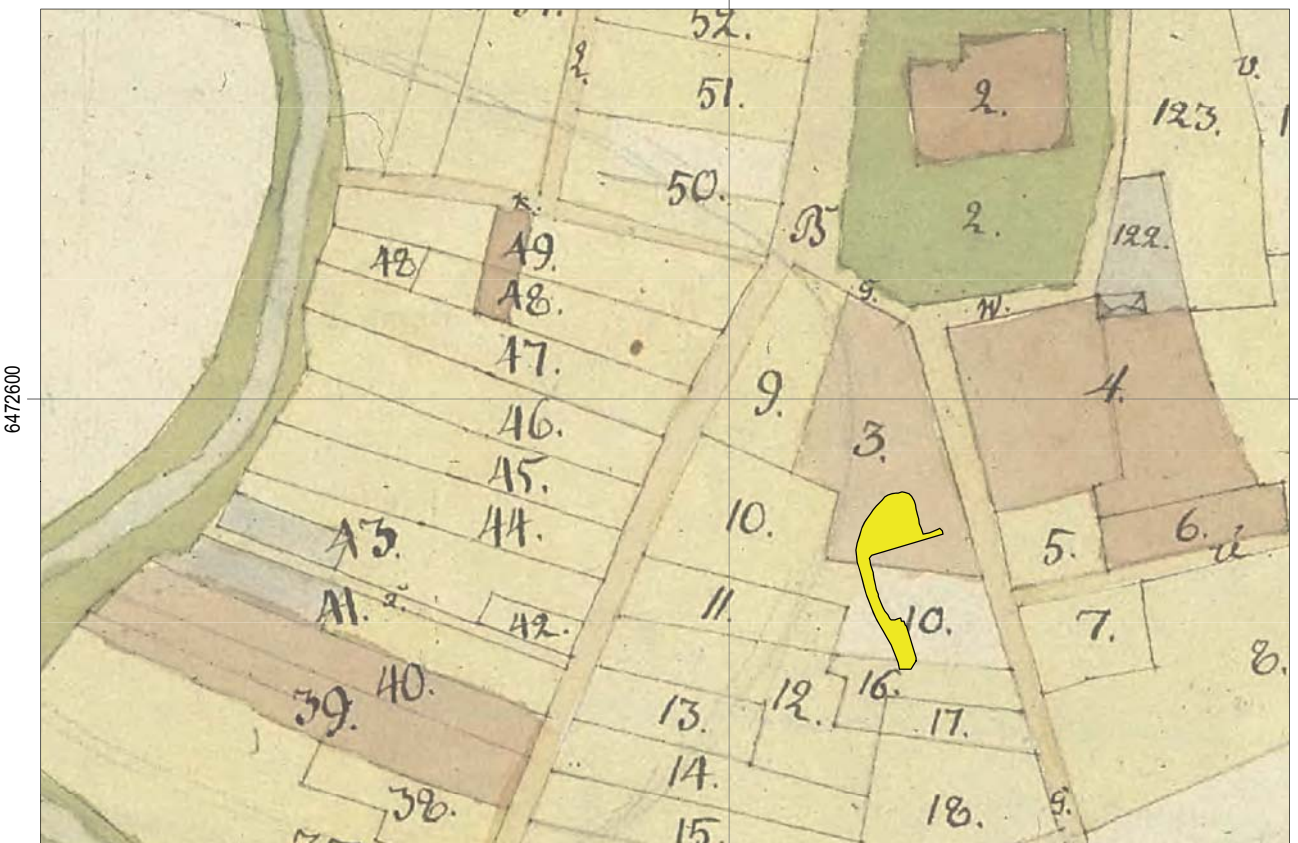
6472600

6472600

505000

Figur 3. Rektifierat utsnitt ur 1713 års stadskarta över Skänninge (LMS D98-1:5) med schaktet markerat i gult. Skala 1:2000.

505000

6472600

6472600

505000

Figur 4. Rektifierat utsnitt ur 1795 års stadskarta över Skänninge (LMS D98-1:8) med schaktet markerat i gult. Skala 1:2000.

hela den nordligaste delen av kvarteret, dels själva prästgården som var tjänstebostad, dels den inköpta egna tomten. Tomterna 9 och 10 tillhörde Rådman Petter Tomesson den äldres arvingar som arv och egen tomt, inköpt 1668 och till större delen bebyggd.

Även stadskartan från 1795 (LMS D98-1:8 och LMM 05-skä-12) visar att schaktet till största delen berör tomt nr 3 som enligt beskrivningen är *Pastoris Mangårds Tomt* men även tomt 10 som är *Herr Rådman Hammarssons Mangårdstomt* där den östra änden uppges vara frälsetomt. Noteras bör också att tomt 9 nu är *Änke Prostinnans Livins Hustomt*.

Prästgårdens nuvarande huvudbyggnad ligger längst i norr med långsidan ut mot Vårfrukyrkan. Byggnaden uppfördes av liggande timmer, vilket enligt prästgårdsinventeringen skedde år 1850 (Prästgårdsinventeringen). Nuvarande ägare till den gamla prästgården har tagit fram en gedigen historik över Skänninge prästgård med omfattande excerpering av källmaterial såsom bl a sockenstämmoprotokoll (Spång 2010). Däri framgår tydligt att huvudbyggnaden stod klar och besiktigades år 1833.

I och med Spångs (2010) källstudier går det att få en aning om vilka byggnader som funnits på prästgårdens tomt. På 1640-talet byggs sätesstugan med sal, förstuga och kammare. Huset saknar då kök och maten tillagas i ett kokhus på gården. På mangården fanns även andra nödvändiga byggnader såsom bykhus, dass, vagnslider och stall. På ladugårdstomten på andra sidan vägen fanns de byggnader som hade med jordbruket att göra.

I ett förslag till ny stadsplan från 1920 (LMM 05-skä-69) har bebyggelsen på de berörda tomterna ritats ut. Kombinerar den med de uppgifter som Spång (2010) hämtat ur samtida brandförsäkringsbrev framgår vilka byggnader som finns på tomten (se figur 5):

Tidigare undersökningar i området

Undersökningsområdet är mycket intressant ur arkeologisk synvinkel med tanke på såväl det centrala läget i den medeltida staden som platsens äldsta bebyggelsefaser. I Follingegatan, Bjälbogatan och omgivande kvarter har härda och andra anläggningar som i flera fall kan hänföras till förhistorisk tid och tidig medeltid påträffats (Feldt 2004 med där anförda källor). I närområdet har även kraftiga kulturlager dokumenterats.

Flera fastigheter inom kvarteret Jarlen har varit föremål för undersökningar vid olika tillfällen i samband med diverse ledningsdragningar och andra arbeten. I kvarteret Jarlen 5, som är fastigheten direkt söder om den nu undersökta, har kulturlager med en mäktighet av ca 1 m dokumenterats (Hörfors 2011a och b). Ett ben från ett av de undre kulturlagren daterades till

1200-talet och ett brandlager daterades till 1300-talet. I ett av schakten påträffades en byggnadslämning bestående av syllstenar och ett förkolnat trägolv ca 1 m under mark.

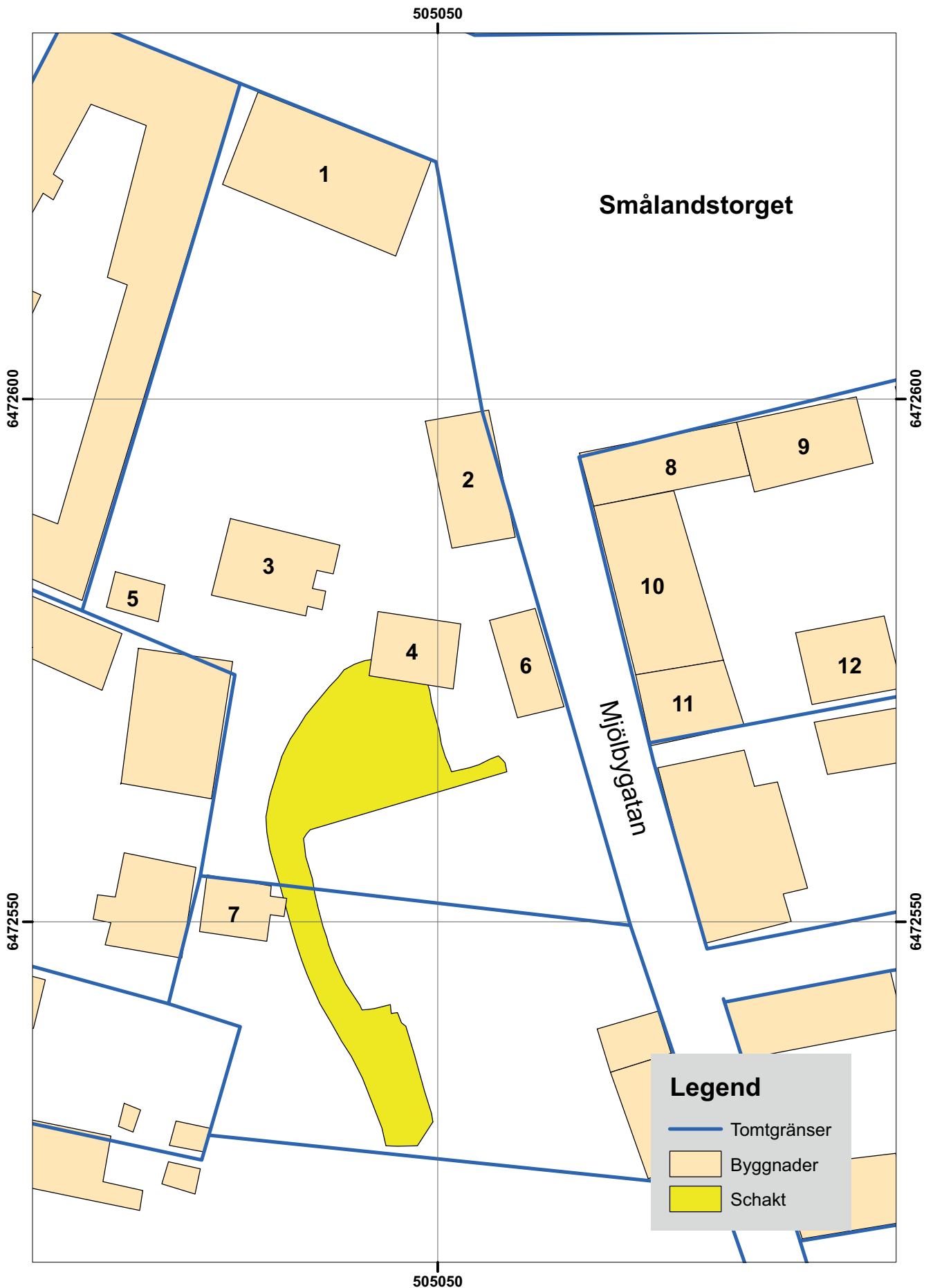
Fastigheterna kv Jarlen 6, 7 och 8 ligger alla utmed Follingegatan på kvarterets västra sida. I kv Jarlen 6, som ligger nordväst om undersökningsområdet, har en förundersökning (Lindgren-Hertz 1989) och en antikvarisk kontroll (Tagesson 1990) utförts i samband med nybyggnation. Här framkom flerskiktade kulturlager med en mäktighet av drygt 1 m. Medeltida kulturlager framkom redan på 0,4 m djup under markytan.

Direkt väster om det aktuella undersökningsområdet finns kv Jarlen 7. Där har flera undersökningar genomförts i samband med olika markgrepp (Feldt 2002, Feldt & Lindberg 2002). På gårdsplanen har kulturlager med en mäktighet 1,0 - 1,5 m dokumenterats. Där fanns även flera nivåer av stenlagda gårdsytor och byggnadslämningar. En härd som påträffades under kulturlagren har ¹⁴C-daterats till romersk järnålder. Även kv Jarlen 8 ligger direkt väster om undersökningsområdet. Där framkom kulturlager ca 0,4 m under mark och fortsatte ner under aktuellt schaktdjup på som mest 0,95 m (Ohlsén 2014).

Den nu berörda tomten ligger utmed Mjölbygatan och flera undersökningar har utförts i gatumark alldeles i närheten. Tre undersökningar har utförts i korsningen Mjölbygatan – Murgatan (Feldt 1992, Feldt 2001, Hernqvist 2020). Vid dessa påträffades flerskiktade kulturlager med en mäktighet av 1 m under 0,8 – 1,0 m tjocka sentida gruslager. Kulturlagren innehöll stenläggningar, träkonstruktioner, brandlager m m. En risbädd framkom på 1,6 m djup ute i Mjölbygatan (Feldt 1992). Ett par ¹⁴C-dateringar av ben från kulturlager på ca 1,2 m djup under mark har daterats till 1200-talet (Hernqvist 2020).

Tvärs över Mjölbygatan låg tidigare prästgårdens ladugård. I samband med schaktning för en ny toalettbyggnad med tillhörande ledningsdragningar undersöktes kulturlager med en mäktighet på 1,0 - 1,3 m under 0,4 - 0,5 m fyllnadslager (Feldt 2014). Orörd mark nåddes på enstaka punkter, där den uppträdde på ca 1,8 m djup under markytan. I kulturlagren fanns två skikt av byggnadslämningar i form av träkonstruktioner, gropar, stenläggningar och rester efter en nedgrävd avfalls-/latrintunna. Ett lager med bl a bitar av en ugnsfodring av bränd lera daterades till högmedeltid. Kol från lämningar i de understa skikten har daterats till vendeltid-vikingatid och runt år 1200 e Kr.

Sydöst om undersökningsområdet finns kv Skrivaren med Lindbladsskolan där flera undersökningar utförts (Björkhager & Feldt 2007 med där anförda källor). Där

Figur 5. Karta som bygger på ett förslag till stadsplan för delar av Skänninge från 1920 (LMM 05-skä-69) där byggnaderna är utritade. Uppgifterna om byggnadernas funktioner är hämtade ur Spång 2010 och bygger på brandförsäkringsbrev från tidigt 1900-tal. 1 sätesbyggnad, 2 Sädesbod, 3 Arrendatorsbostad, 4 Bryggshus, 5 Hemlighus (d v s dass) och 6 Vedbod. Uppgift saknas om nr 7. På andra sidan Mjölbygatan finns 8 Lada, 9 Ox- och kohus, 10 Vagnshus, 11 Redskapshus och 12 Stall. Skala 1:500.

har framkommit såväl kulturlager som byggnadslämningar, stenläggningar och odlingsspår. I en avfallsgrop vid Lindbladsskolan har ben daterats till tidigmedeltid.

Sammantaget visar genomförda undersökningar i närområdet på metertjocka kulturlager med flera bebyggelseskikt och dateringar från såväl förhistorisk tid som medeltid.

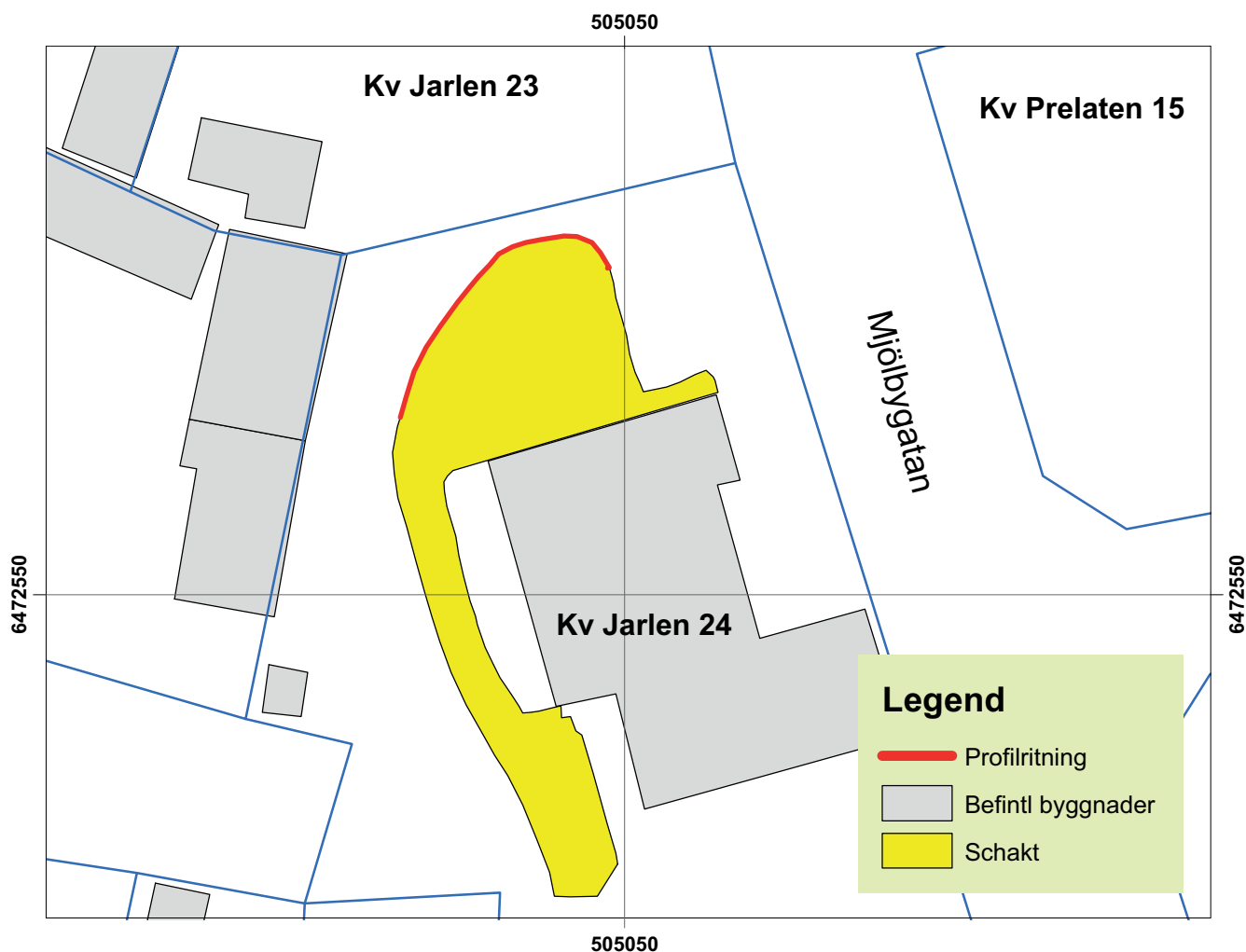
Syfte och metod

Undersökningens övergripande syfte var att fastställa i vilken omfattning fornlämningar kommit till skada i samband med den redan genomförda markingreppen samt att tillse att eventuella fornlämningar berördes så lite som möjligt av det fortsatta arbetet. De lämningar som påträffades skulle dokumenteras avseende karaktär och omfattning, samt om möjligt dateras. Resultatet är avsett att kunna ligga till grund dels för Länsstyrelsens bedömning av kunskapspotentialen inför eventuella kommande beslut, dels för exploatörens vidare planering.

Då undersökningen utfördes akut och handläggningen med *Generellt förfrågningsunderlag* från Länsstyrelsen Östergötland och *Bekräftelse med kostnadsberäkning* från Östergötlands museum genomfördes först i efterhand, formulerades inga detaljerade frågeställningar inför fältarbetet. Det var dock känt sedan tidigare att kulturlager fanns i området och att det var möjligt att ytterligare lämningar kunde komma att beröras av schaktningen.

Huvuddelen av undersökningen utfördes som en efterundersökning. Syftet var att undersöka och dokumentera framkomna lämningar och omfattningen av de bortschaktade lämningarna, vilket skedde genom handrensning av schaktväggarna och dokumentation genom inmätning, ritning och fotografering. Hela ytan tömdes inte på pålagt bärlager och har därmed inte dokumenterats i plan annat än närmast schaktväggarna.

Sammanlagt hade ett 336 m² stort område schaktats ner mellan 0,4 och 1,0 m. Ytterligare schaktning planerades men kunde avstyras. Vid efterundersökningen hade den uppschaktade ytan täcks med markduk och ett tjockt lager stenkross. På en 25 m lång sträcka längs

Figur 6. Schaktplan med markering av sträcka dokumenterad med profilritning. Skala 1:500.

den norra, nordöstra och nordvästra schaktväggen avlägsnades kross och markduk närmast schaktväggen och lämningarna dokumenterades. En mindre provgrop grävdes ner till den naturliga undergrunden.

Schaktet dokumenterades genom inmätning med RTK-GPS, profilritning, beskrivning och digital foto-grafering. Påträffade lämningars datering har bedömts utifrån fyndsammansättning. Prover för ^{14}C -analys togs tillvara från relevanta lämningar. Fyra av dessa har analyserats av Ångströmlaboratoriet (Ua-68529-68532) i syfte att sätta in lämningarna i sitt sammanhang och sätta dem i relation till områdets historia. Föremål som tillvaratogs förvars på och fyndfördelas till Östergötlands museum under accessionsnummer ÖM C4760. En skära av järn har konserverats av Max Jarehorn, Oxider AB.

Undersökningsresultat

Sammanlagt hade ett 336 m² stort område schaktats ner mellan 0,4 och 1,0 m. Då marken sluttade neråt mot

söder var schaktet djupast i sin norra del. Det var denna del som kom att dokumenteras med en profilritning. Sammanlagt dokumenterades en 23,4 m lång sträcka av den bågformade nordvästra, norra och nordöstra schaktväggen med ritningens 0-punkt i väster.

Vid efterundersökningstillfället hade den uppschaktade ytan täcks med markduk och ett tjockt lager stenkross. På en 25 m lång sträcka längs den nordvästra, norr och nordöstra schaktväggen avlägsnades kross och markduk på en bredd av ca 1 m närmast schaktväggen och lämningar som kunde rensas i plan dokumenterades med foto och inmätning med RTK-GPS.

Längs den dokumenterade delen av schaktväggen framkom kulturlager på ca 0,3 - 0,4 m djup under markytan. Kulturlagren fortsatte ner under aktuellt schaktdjup på 0,8 - 1,0 m.

Längst i sydväst fanns rester efter en stenläggning (L5) på 0,4 m djup, d v s direkt under de sentida matjordslagren. Den vilade på ett humöst sand-/siltlager (L2) och därunder fanns ett kraftigt lager på påförd finsand (L3). Ytterligare ett parti med stenläggning direkt under den sentida matjorden påträffades vid

Figur 7. Arbetsområdet sett från sydväst. Foto: Anders Olofsson, ÖM.

14,7-15,6 m. Möjligen kan det röra sig om stenlagda gångar inne på prästgårdstomten.

Mot schaktets botten i den nordvästra delen fanns ett fett kulturlager (L4) som kunde följas i 10 m varefter det var avgrävt av en brunn. Öster om brunnen återkom sannolikt samma lager som där fick beteckningen L26. Det senare lagret kunde följas fram till 16,7 m där det försvann ner under schaktets botten.

Mellan 9,5 och 14,0 m påträffades en rundad nedgrävning som var avgränsad av en 0,7-0,8 m bred skoning av fältsten med en mörk silt (L19/L21) mellan stenarna. Stenarna var 0,1-0,4 m stora. Nedgrävningen tolkades som en brunn. Brunnen var igenfylld med morängrus (L20). I siltlagret mellan skoningens stenar tillvaratogs ett djurben som daterades till nyare tid (Ua-68531). Det finns ingen dokumentation om att en brunn funnits på platsen men Gunnar Spång på grannfastigheten berättade att det funnits en brunn i närheten men att det var oklart om det var den här. Att den fyllts igen med rena grusmassor kan tyda på att den fylls igen i relativt sen tid.

Öster om brunnen fanns ett kraftigt brandlager som bitvis var uppdelat i flera olika skikt (L24, L25, L29, L33 och L34). Det överlagrades bl a det tidigare nämnda feta kulturlagret (L26). I schaktets östra del överlagrades

brandlagret två byggnadslämningar. Mot botten av brandlagret påträffades en del av en skära (F1, se Appendix 1).

Mellan 17 och 19 m på profilen påträffades ett parti av en tegelkonstruktion (L40) mot schaktets botten. Den synliga delen av konstruktionen utgjordes av ett hörn och den fortsatte in i den norra schaktväggen. Konstruktionen utgjordes av en tegelbelagd yta med tydlig avgränsning i sydöst och sydväst. På teglet fanns ett lager med lera. Ett ben som hittades i lerlagret har ¹⁴C-daterats till perioderna 1277-1312 och 1361-1387 vid 2σ (Ua-68532). Det finns inget i tegelkonstruktionen eller i stratigrafien som motsäger en högmedeltida datering. Vilken funktion byggnadslämningen haft är oklart. Långt senare, under tidigt 1900-tal, låg ett brygghus på platsen (se figur 5).

Längre åt öster fanns stensamlingar vilka tolkades som syllstenar. Även dessa överlagrades av det tidigare nämnda brandlagret (L34). Detta antyder att också denna byggnadslämning sannolikt har en medeltida datering. I området mellan syllstenarna och överlagrat av brandlagret fanns ett en omrörd humös kulturjord med spridda bitar av kalkbruk. Ett murbruksprov togs tillvara (F3). Byggnadslämningens funktion kunde inte fastställas.

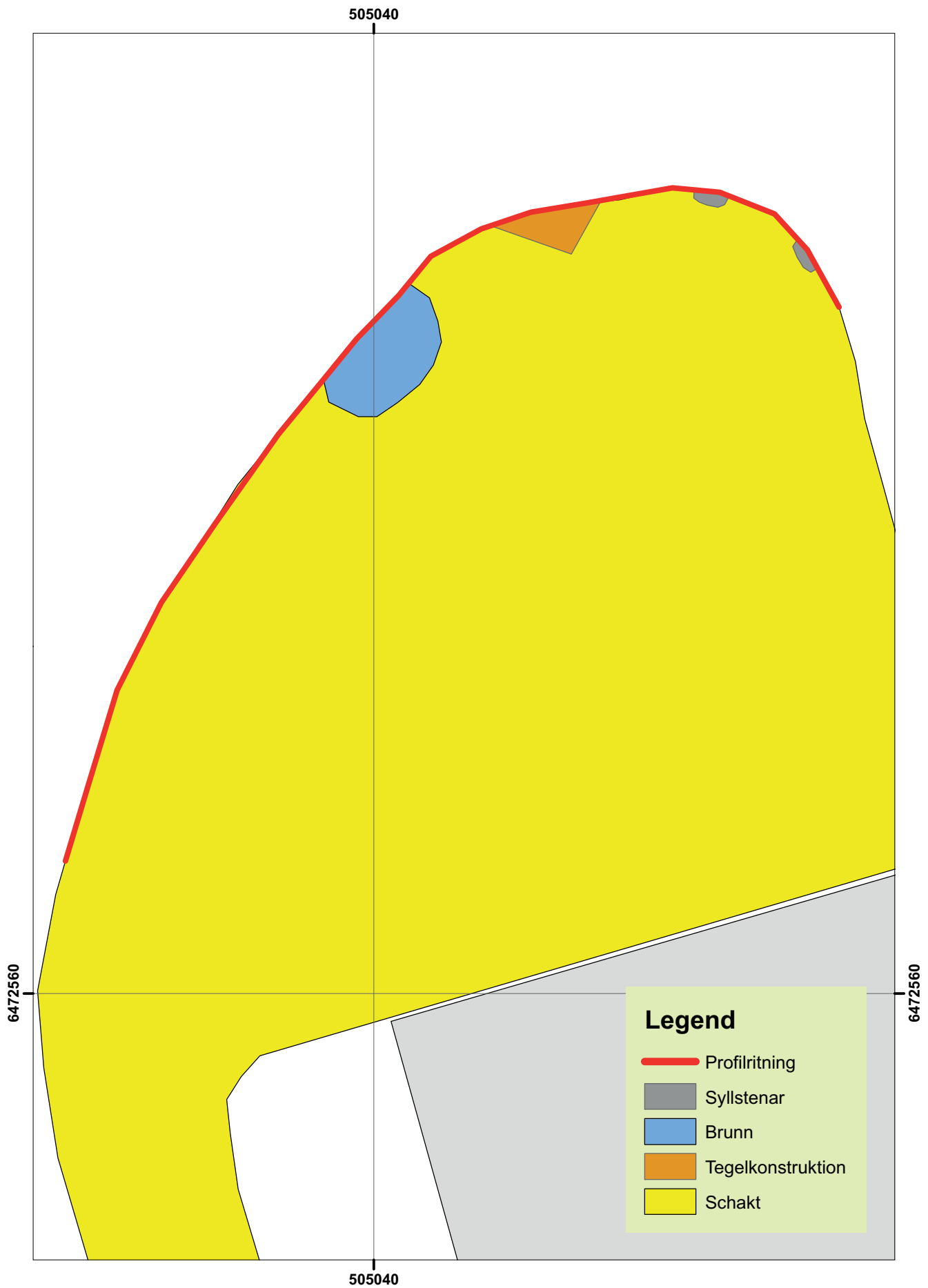
Figur 8. Ann-Charlott Feldt dokumenterar framgrävda kulturlager. Foto från öster, Anders Olofsson, ÖM.

Figur 9. Brunnen sedd från söder. Foto: Anders Olofsson, ÖM.

Figur 10. Hörnet på en tegelkonstruktion (L40) som fortsätter in i den norra schaktväggen. Foto: Ann-Charlott Feldt, ÖM.

Figur 11. Norra delen av schaktet med markering av påträffades lämningar i form av en brunn och en tegelkonstruktion samt profilritning. Skala 1:100.

Figur 12. Anders Olofsson undersöker syllstensgrunden i den östligaste delen av schaktet. Foto: Ann-Charlott Feldt, ÖM.

Murbruket utgjordes av ett något smuligt beige kalkbruk. Det har jämförts okulärt med de prover från närområdet som finns i Östergötlands museums referenssamling för murbruk. Närmast påminner det om ett murbruk (H) som påträffades som ett decimetertjockt kalkbrukslager på 1,2 m djup vid en undersökning på Smålandstorget (Feldt 2014). Lagret tolkades då som ett möjligt golv och bedömdes utifrån stratigrafien vara medeltida. Det är en lockande tanke att de båda byggnadslämningarna, den nu påträffade och golvlagret från Smålandstorget är samtida och uppförda av samma byggherre. Byggherren bör i så fall ha varit prosten vid Vårfrukyrkan i Skänninge då båda ytorna varit en del av prästgården.

Längs den västra delen av profilen grävdes en 0,65 m djup provgrop ner till den naturliga undergrunden. Denna visade att kulturlagren på den aktuella punkten fortsatte ner till ett djup av ca 0,45 m under schaktbotten. Under lager 4 fanns ett brandlager (L12). Detta överlagrade två sandiga/siltiga kulturlager (L13 och L14). Under dessa fanns ett odlingslager av humös sand (L15). Undergrunden utgjordes av morängrus. Ben från två av lagren i provgropen har ^{14}C -daterats. Benet från brandlagret, L12, daterades till 1180-1190 eller 1208-1276 vid 2σ (Ua-68529). Benet från kulturlagret, L14, daterades till 1168-1266 vid 2σ (Ua-68530).

Figur 13. Kulturlager i provgropen. Foto: Anders Olofsson, ÖM.

Då terrängen sluttar ner åt söder och schaktet endast grävdes till ca 0,4 m djup i de södra delarna berördes inte fornlämningar i det södra partiet. Ytterligare schaktning planerades i norr men kunde avstyras genom att en planerad släntning istället kom att bli en uppbyggd ny slänt över redan schaktat område.

Sammanfattningsvis kan konstateras att ca 170 m³ jordmassor schaktats bort från området. Av detta

utgjordes ca 34 m³ av lagskyddad fornlämning i form av kulturlager (stadslager) vars innehåll bestående av såväl konstruktioner som föremål schaktats bort utan undersökning och utan tillstånd enligt Kulturminneslagen. Kulturlagren fortsatte ner under aktuellt schaktdjup och lagskyddade lämningar kvarligger under hela det berörda området.

Figur 14. Sydligaste delen av schaktet sett från söder. Foto: Ann-Charlott Feldt, ÖM.

Figur 15. Färdigställd yta efter avslutat arbete sedd från öster. Foto: Ann-Charlott Feldt, ÖM.

Referenser

- Björkhager V & Feldt A-C. 2007. *Arkeologi vid Lindbladsskolan 1994 - 2004*. RAÄ 5, kv Skrivaren 1, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Arkeologiska undersökningar. Östergötlands länsmuseum, Rapport 2007:55.
- Feldt A-C. 1992. *Mjölbygatan 6*. Skänninge stad, Östergötland. Arkeologisk förundersökning. Östergötlands länsmuseum, Rapport dnr 224/91.
- Feldt A-C. 2001. *Mjölbygatan. Stora Vallgatan till Östra Kyrkogatan*. Skänninge stad, Mjölby kommun. Arkeologisk förundersökning. Östergötlands länsmuseum, Rapport 82:2001.
- Feldt A-C. 2002. *Äldre järnålder och medeltida byggnader i centrala Skänninge*. Kv Jarlen 7, Skänninge stad, Mjölby kommun. Arkeologisk förundersökning. Östergötlands länsmuseum, Rapport 32:2002.
- Feldt A-C. 2004. *Före staden – Preurbana lämningar i Skänninge*. C-uppsats. Institutionen för Arkeologi och Antik historia. Uppsala universitet.
- Feldt A-C. 2014. *I prostens ladugård*. RAÄ 5, Smålandstorget, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Arkeologisk förundersökning. Rapport 2014:22. Östergötlands museum.
- Feldt A-C & Lindberg M. 2002. *Follingegatan - Bjälbogatan*. Skänninge stad, Mjölby kommun. Arkeologisk förundersökning. Östergötlands länsmuseum, Rapport 55:2002.
- Hasselmo, M. 1983. *Skänninge*. Medeltidsstaden 40, Rapport. Riksantikvarieämbetet. Göteborg.
- Hedvall R, Lindeblad K & Menander H (red). 2013. *Borgare, bröder och bönder. Arkeologiska perspektiv på Skänninges äldre historia*. Riksantikvarieämbetet.
- Hedvall R. 2018. Kyrka på kyrka i Skänninge. Vårfrukyrkans föregångare. I: Feldt A-C & Lindeblad K (red). *Arkeologi i Östergötland 2018*. Linköping.
- Hernqvist L. 2020. Gatubeläggningar och kulturlager i Skänninge. L 2010:586 (RAÄ Skänninge 5:1), Järntorgsgatan, Kroggatan, Linköpingsgatan, Murgatan/Mjölbygatan och Stora torget, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Rapport 2020:22. Östergötlands museum.
- Hörfors O. 2011a. *Kv Jarlen 5*. Restaurering av hus och miljö. RAÄ 5, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Arkeologisk förundersökning. Rapport 2011:41. Östergötlands museum.
- Hörfors O. 2011b. *Mjölbygatan och kv Jarlen 5*. RAÄ 5, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Arkeologisk förundersökning. Rapport 2011:80. Östergötlands museum.
- Lindgren-Hertz L. 1989. *Kv Jarlen 6. Skänninge*, Östergötland. Arkeologisk förundersökning. Östergötlands länsmuseum, Rapport dnr 99/89.
- Menander H & Arcini C. 2013. Dominikankonventet S:t Olof. I: Hedvall R, Lindeblad K & Menander H (red). 2013. *Borgare, bröder och bönder. Arkeologiska perspektiv på Skänninges äldre historia*. Riksantikvarieämbetet.
- Ohlsén M. 2014. *Kulturlager i kv Jarlen 8*. RAÄ 5, Kv Jarlen 8, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Arkeologisk förundersökning. Rapport 2014:12. Östergötlands museum.
- Spång G. 2010. Prästgården i Skänninge. Historia, teknik, boende. Arkivhandling Östergötlands museum.
- Tagesson G. 1990. *Kv Jarlen 6*. Skänninge, Östergötland. Antikvarisk kontroll. Östergötlands länsmuseum, Rapport dnr 99/89.

Kartor och arkiv

Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS):

Akt D98-1:5, Tomtmätning, Skänninge, 1713.

Akt A24:91, Beskrivning till tomtmätning, Skänninge 1713.

Akt D98-1:8, Mätning. Skänninge stad. 1795.

Lantmäterimyndighetens arkiv (LMM)

Akt 05-skä-12, Karta, delning, Skänninge 1795

Akt 05-skä-69, Karta, förslag till ny stadsplan för Skänninge 1920

Riksarkivet

Svenskt Diplomatarium (SDHK), Riksarkivet. <https://sok.riksarkivet.se/>

Östergötlands museum

Prästgårdsinventeringen i Östergötlands län. Stg 42 (Kv Jarlen 23). Inventerad 1978-05-09 av Inger Gustavsson. Arkivhandling Östergötlands museum.

Östergötlands museums referenssamling för murbruk

OXIDER

Avlägsna - Skydda - Bevara

Konserveringsrapport gällande en skära från kv Jarlen 24 Skänninge stad, Östergötland

Max Jahrehorn
Rapport juni 2021
K21-334
OXIDER

Konserveringsrapport

MJ

Rapport id: K21-334

Ort/Anläggning: Kv Jarlen 24, Skänninge stad, Östergötland**Fynd nr:****Kontaktperson:** Ann-Charlott Feldt**Kons nr:** 1**Datum in:** 2021-02-12**Datum ut:** 2021-06-01**Föremål:** Skära**Material:** Järn**Antal:** 1**Mått:****Vikt in:** 80,93g **Vikt ut:** 53,71g**Foto:** Ja**Behandling:**

Skärans ytor är i stort sätt helt täckt av föroreningar och sandblandade krustor. Dess form kan skyntas.

Skäran före konservering.

Konserveringsrapport

MJ

Rapport id: K21-334

Föremålet bearbetades under mikroskop med skalpell och dentalverktyg. Efter denna grövre rengöring så blästrades ytorna med aluminiumoxid, där korrosionsprodukter av hårdare och tätare karaktär avlägsnas. Skäran urlakades med natriumhydroxid (NaOH) kring en nivå av pH 11, till dess att kloridhalten är obefintlig i lakvätskan. NaOH avlägsnas genom lakning i ljummet avjoniserat vatten. Vidare dehydrering med 95%-ig etanol samt torkas.

För att avlägsna och jämna ytorna ytterligare från föroreningar, blästras ytorna återigen, då med glaspärlor. Dehydrering i etanol samt en kontrollerad torkning. Behandlingen avslutas med att en ytbehandling läggs i form av Dinitrolpasta som penslas över ytorna, senare appliceras mikrokristallint vax i pastaform.

Föremålet efter konservering.

Bilaga 1. Fyndlista

Nr	Sakord	Material	Antal	L/Br	Tj (mm)	Vikt (g)	Beskr	Kontext
1	Skära	Järn	1	150 x 28	-	53,7	Avbruten, del av tånge bevarad, Konserverad	Lager 34 vid 20 m
2	Kärl	BII:4	1	28 x 12	4	2,5	Klarglaserad, spjälkad	Lager 5 vid 1,5 m
3	Murbruk	Kalkbruk	1	-	-	-	Något smuligt beige bruk. Uttagen till referenssamling	Lager 37 vid 22,2 m

Bilaga 2. Kalibrerade ^{14}C -dateringar

Uppsala 2020-12-28

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Kol-14 gruppen

Besöksadress:
Ångström Laboratoriet
Lägerhyddsvägen 1

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 – 471 3124

Telefax:
018 – 55 5736

Hemsida:
<http://www.tandemlab.uu.se>

E-post:
radiocarbon@physics.uu.se

Ann-Charlott Feldt
Östergötlands länsmuseum
Box 232
581 02 LINKÖPING

Resultat av ^{14}C datering av obrända ben och träkol från Skänninge, Östergötland. (p 3277)

Förbehandling av benmaterial:

1. Mekanisk rengöring av ytan (skrapning, ev. sandblåstring).
2. Ultraljudstvätt i avjoniserat, urkokt vatten (pH 3).
3. Krossning i mortel.
4. 0.8 M HCl tillsätts, omrörning (30 min, cirka 10 °C) (apatit bort). Löslig fraktion benämns fraktion A.
5. Olöslig fraktion tillsätts vatten, pH 3, och värms under omrörning (8 h, 90 °C). Olöslig del benämns fraktion C och löslig del benämns fraktion D. Fraktion D bör ge den mest relevanta åldern eftersom det mesta av benmaterialets organiska del ("kollagenet") återfinns här. Övriga fraktioner kan emellertid ge information om föroreningsinverkan och bör i kritiska fall dateras. Det kemiska utbytet i de olika stegen kan också ge en vägledning om dateringsresultatets pålitlighet genom att benmaterialets kemiska kvalitet därigenom kan bedömas.

Den fraktion som ^{14}C -bestäms i acceleratoren förbränns till CO_2 -gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen D daterats.

Förbehandling av träkol:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (10 h, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (10 h, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella förorenings inverkan.

Före mätningen av ^{14}C -innehållet i acceleratoren förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO_2 -gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}\%$ V-PDB	^{14}C ålder BP
Ua-68528	Radiatorn, Dnr 0195/20	-21,9	611 ± 31
Ua-68529	Jarlen 24, Lager 12, Dnr 0256/20	-21,7	805 ± 31
Ua-68530	Jarlen 24, Lager 14, Dnr 0256/20	-21,3	831 ± 30
Ua-68531	Jarlen 24, Lager 21, Dnr 0256/20	-21,1	99 ± 27
Ua-68532	Jarlen 24, Lager 31, Dnr 0256/20	-21,9	684 ± 27
Ua-68533	Gullringsgatan, Dnr 0249/20	-24,4	872 ± 32

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Kol-14 gruppen

Besöksadress:
Ångström Laboratoriet
Lägerhyddsvägen 1

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 – 471 3124

Telefax:
018 – 55 5736

Hemsida:
<http://www.tandemlab.uu.se>

E-post:
radiocarbon@physics.uu.se

Uppsala 2020-12-28

Ann-Charlott Feldt
Östergötlands länsmuseum
Box 232
581 02 LINKÖPING

Resultat av isotopanalys av obrända ben och träkol från Skänninge, Östergötland. (p 3277)

Förbehandling av benmaterial:

1. Mekanisk rengöring av ytan (skrapning, ev. sandblästring).
2. Ultraljudsvätt i avjoniserat, urkokt vatten (pH 3).
3. Krossning i mortel.
4. 0.8 M HCl tillsätts, omrörning (30 min, cirka 10 °C) (apatit bort). Löslig fraktion benämns fraktion A.
5. Olöslig fraktion tillsätts vatten, pH 3, och värms under omrörning (8 h, 90 °C). Olöslig del benämns fraktion C och löslig del benämns fraktion D. Fraktion D bör ge den mest relevanta åldern eftersom det mesta av benmaterialets organiska del ("kollagenet") återfinns här. Övriga fraktioner kan emellertid ge information om föroreningsinverkan och bör i kritiska fall dateras. Det kemiska utbytet i de olika stegen kan också ge en vägledning om dateringsresultatets pålitlighet genom att benmaterialets kemiska kvalitet därigenom kan bedömas.

Den fraktion som ^{14}C -bestäms i acceleratorn förbränns till CO_2 -gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen D daterats.

Förbehandling av träkol:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (10 h, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (10 h, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella förorenings inverkan.

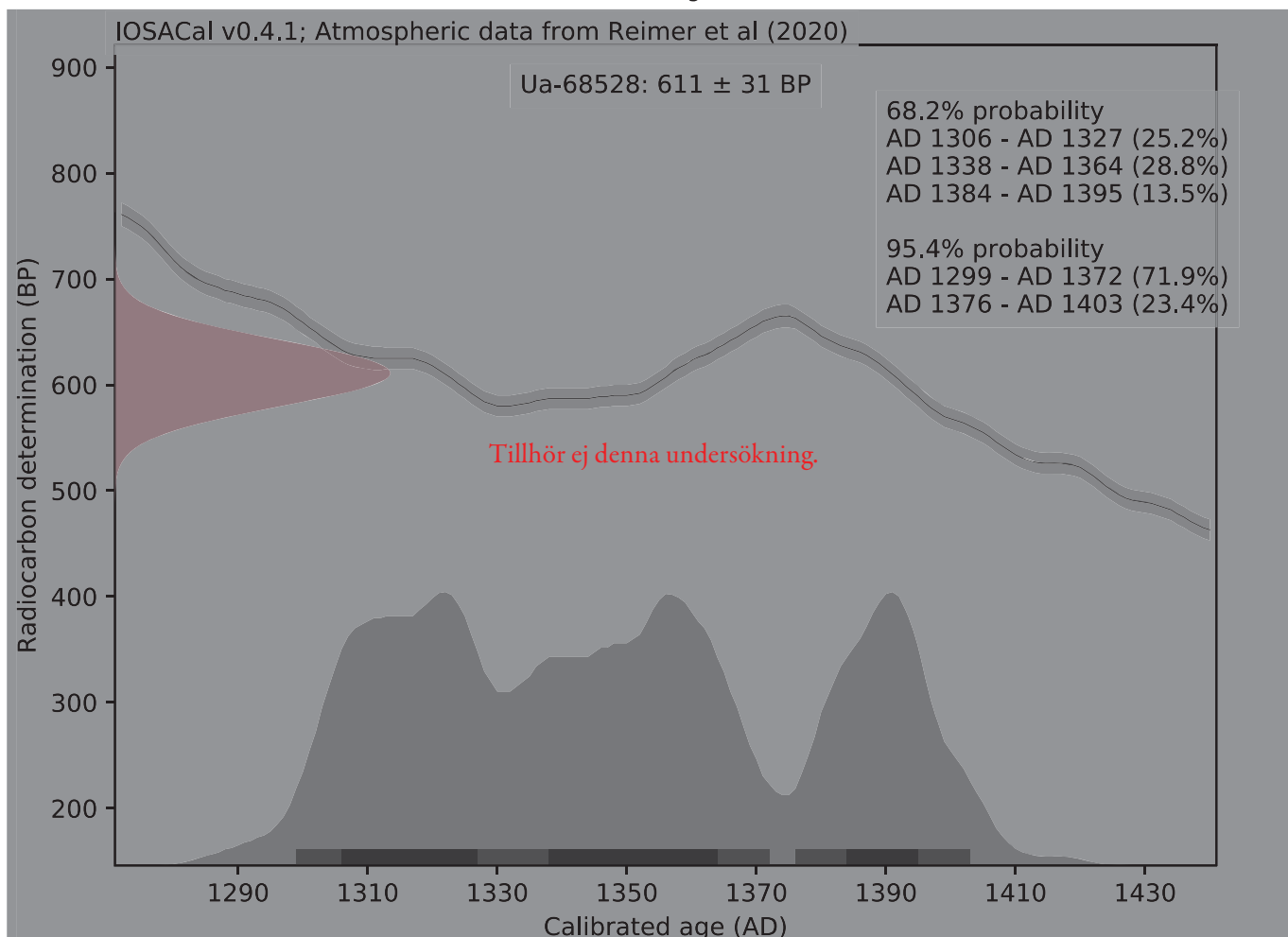
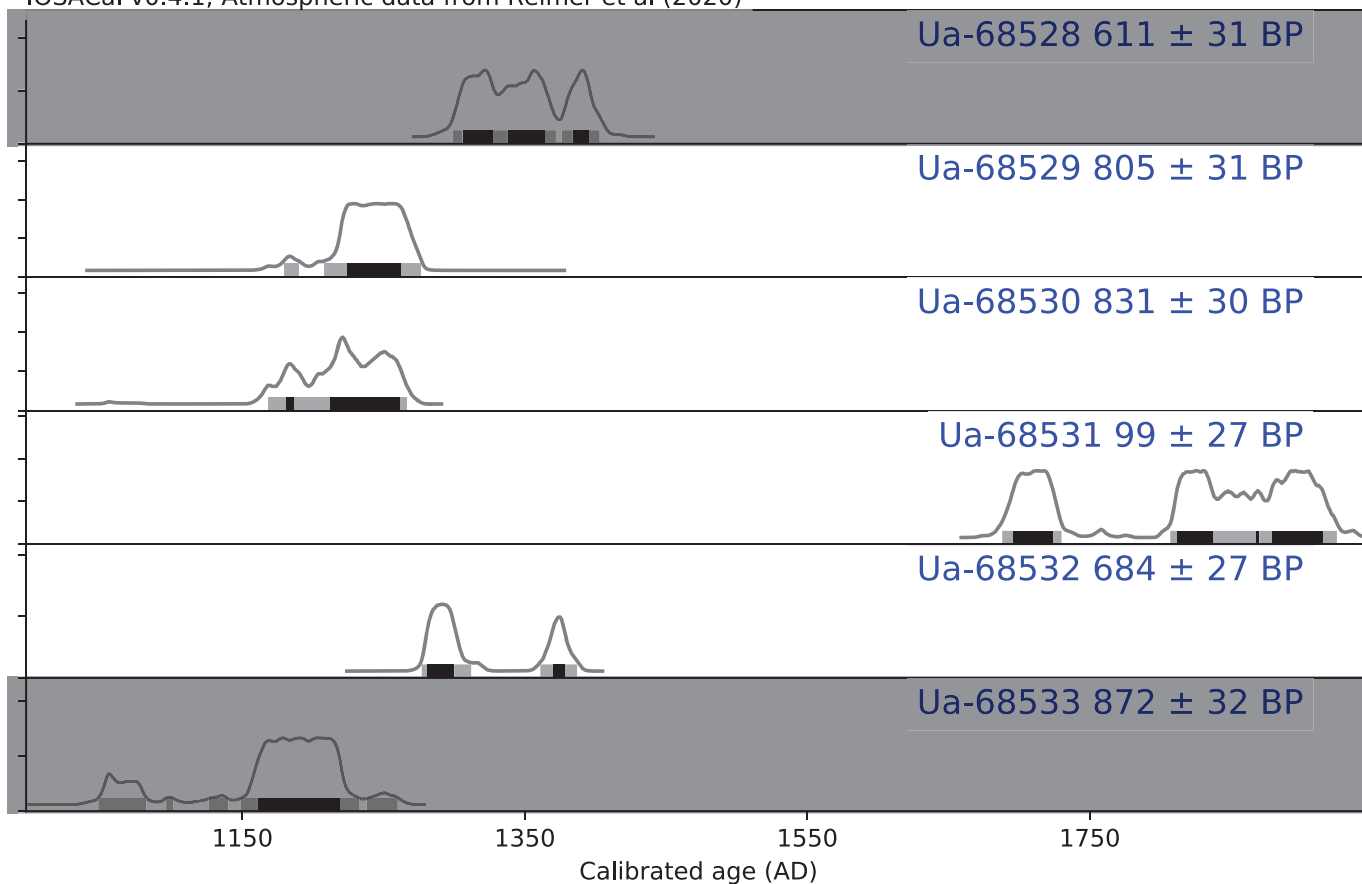
Före mätningen av ^{14}C -innehållet i acceleratorn förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO_2 -gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

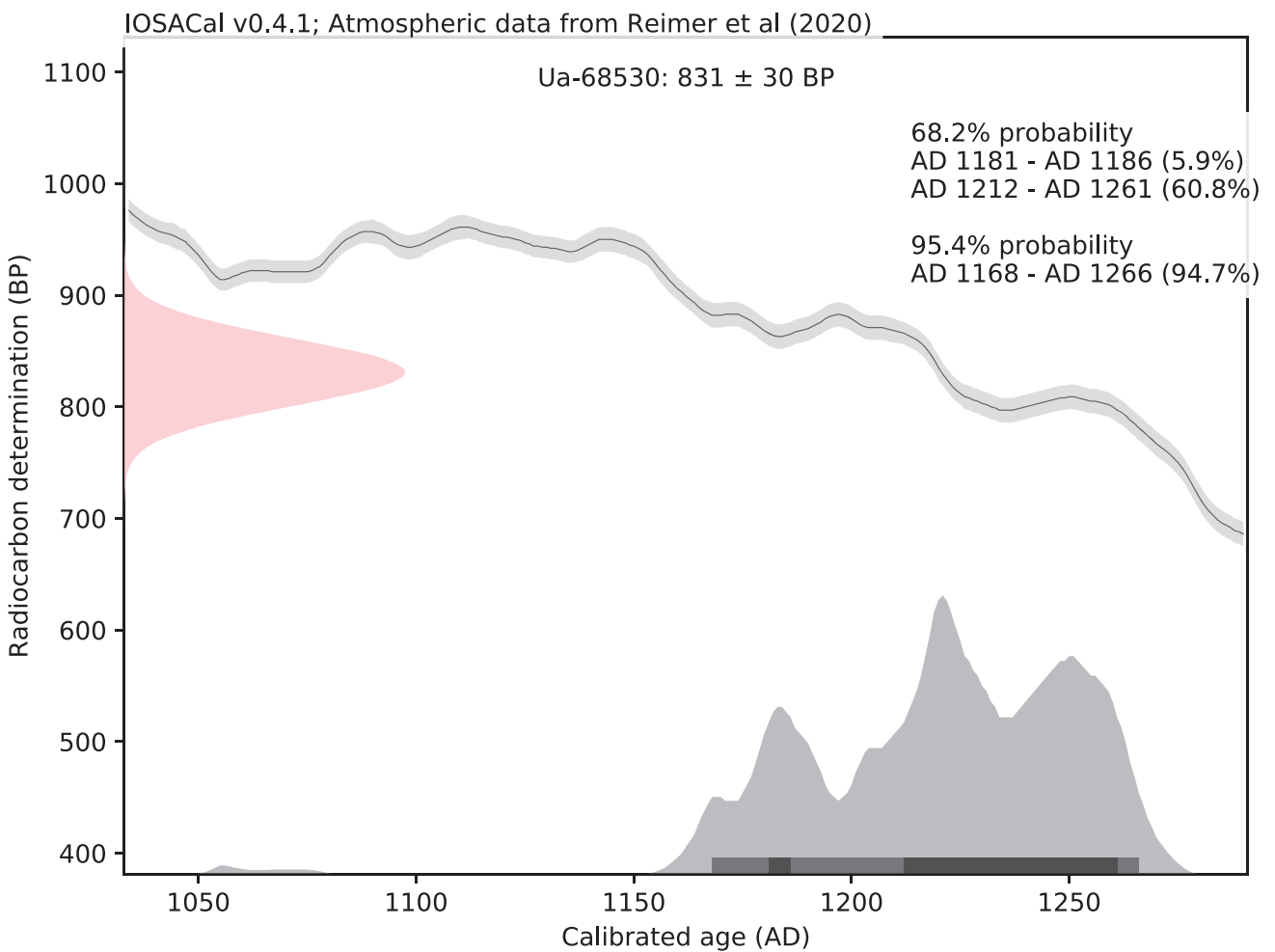
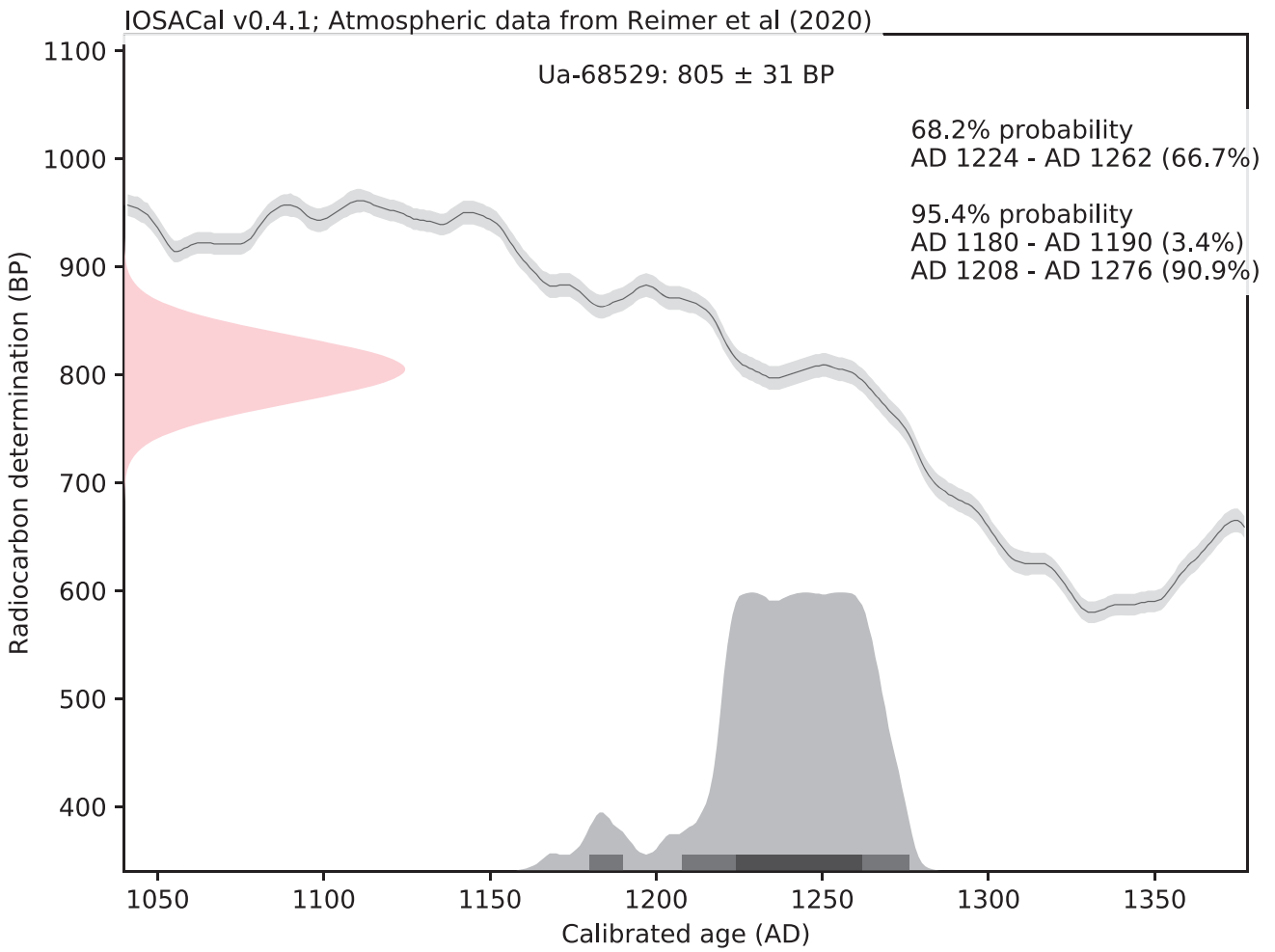
RESULTAT

Labnummer	Prov	$\delta^{15}\text{N}\text{‰ AIR}$	C:N
Ua-68528	Radiatorn, Dnr 0195/20	10,0	3,1
Ua-68529	Jarlen 24, Lager 12, Dnr 0256/20	10,8	3,1
Ua-68530	Jarlen 24, Lager 14, Dnr 0256/20	8,7	3,1
Ua-68531	Jarlen 24, Lager 21, Dnr 0256/20	5,9	3,2
Ua-68532	Jarlen 24, Lager 31, Dnr 0256/20	7,6	3,2
Ua-68533	Gullringsgatan, Dnr 0249/20		

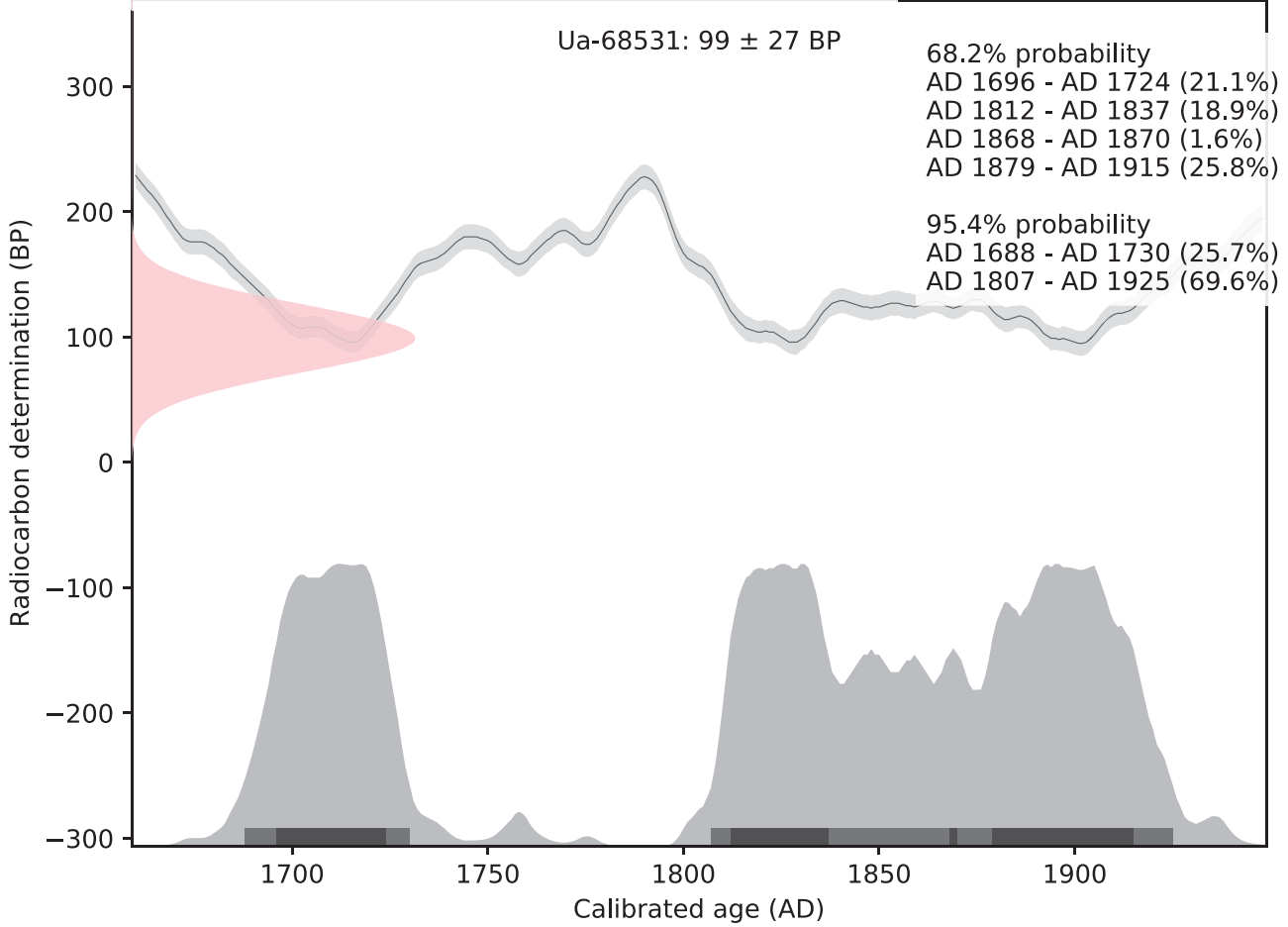
Kalibreringskurvor

IOSACal v0.4.1; Atmospheric data from Reimer et al (2020)

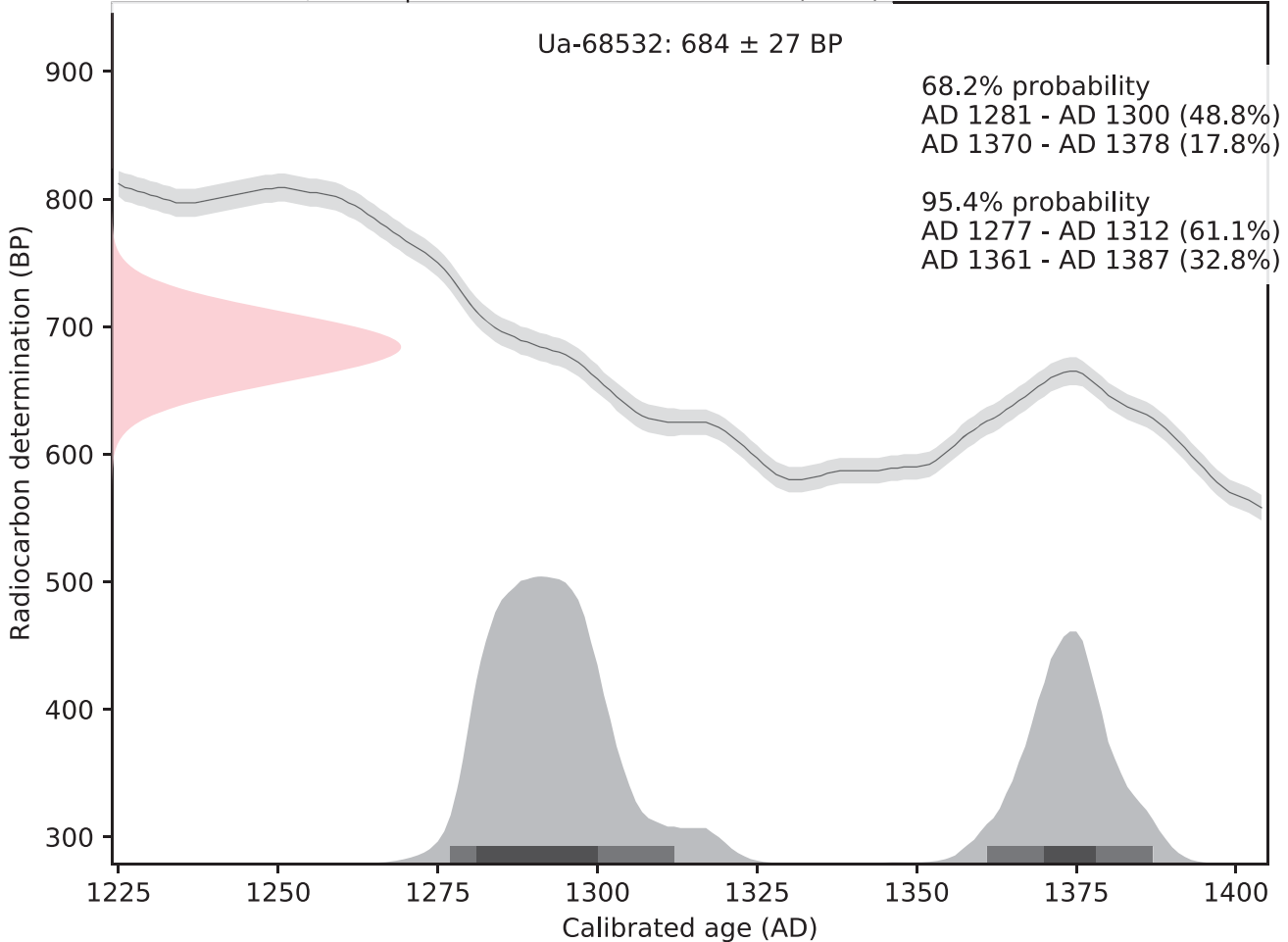

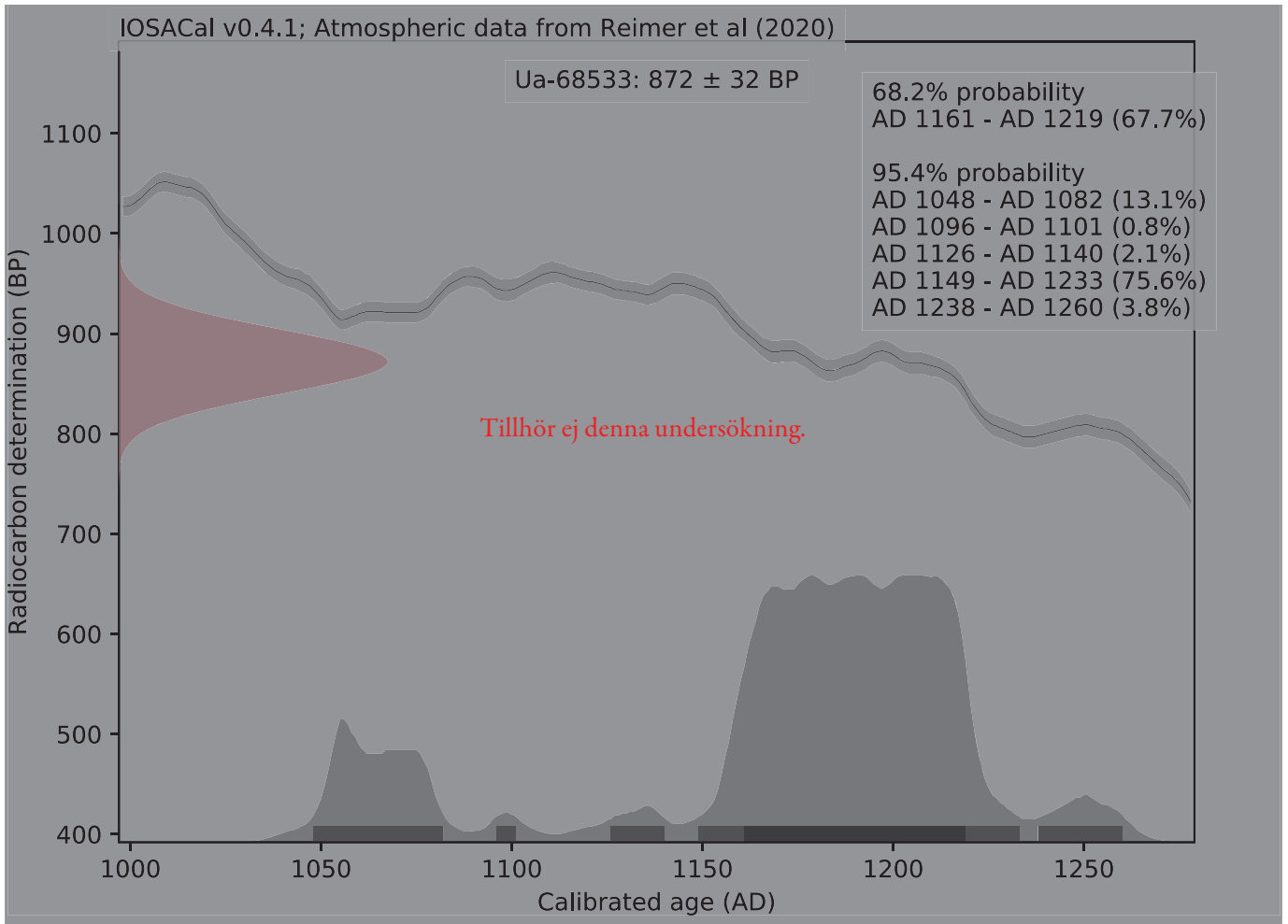

IOSACal v0.4.1; Atmospheric data from Reimer et al (2020)

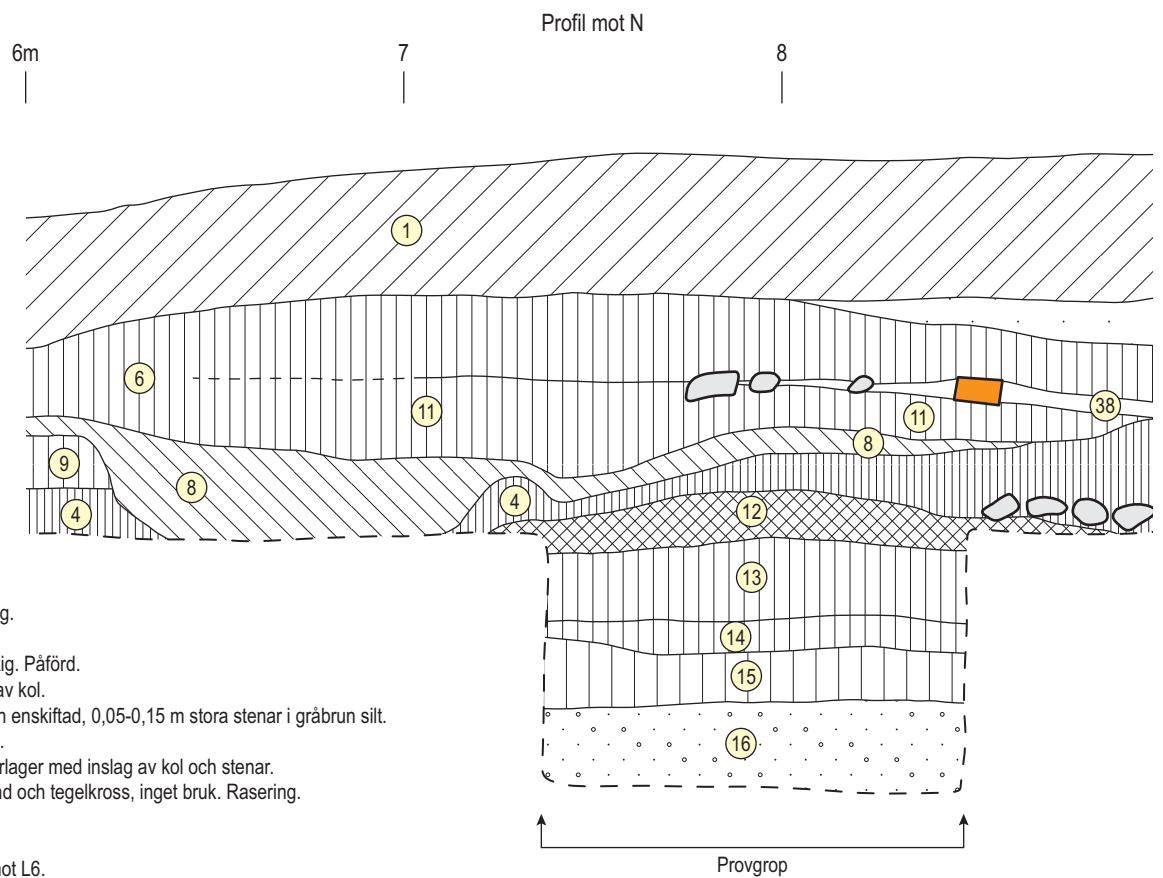
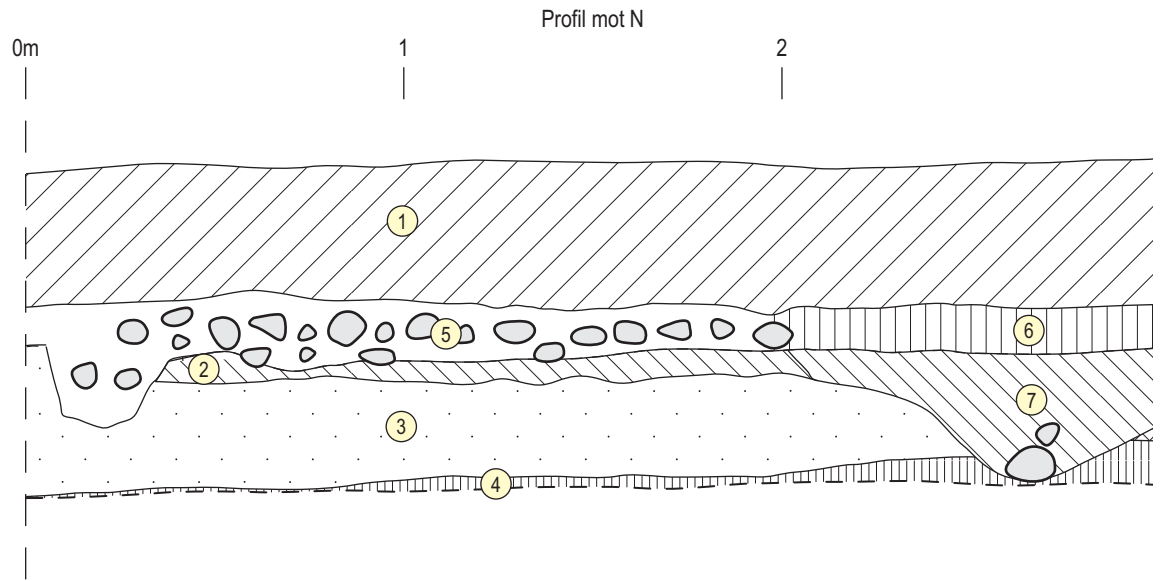

IOSACal v0.4.1; Atmospheric data from Reimer et al (2020)

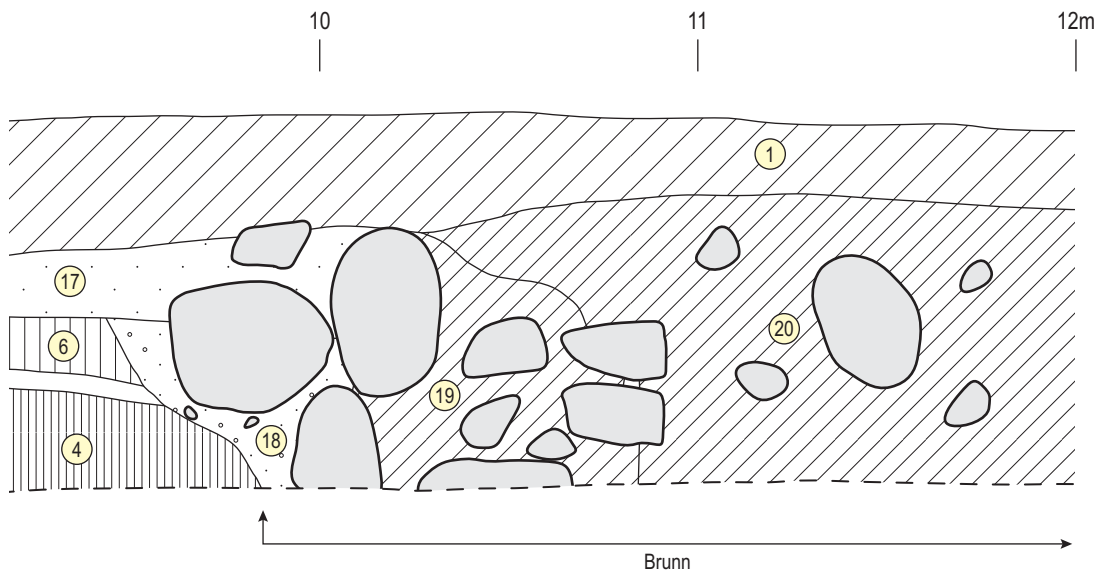
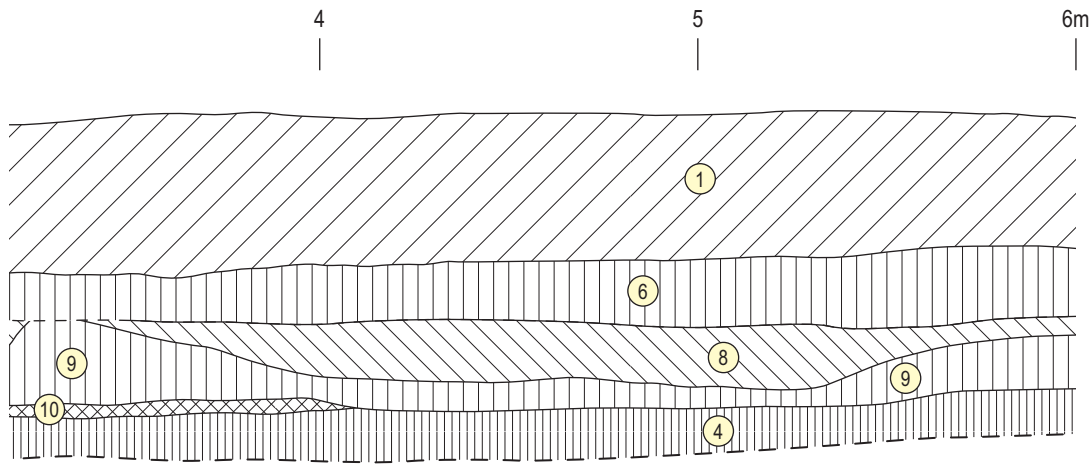

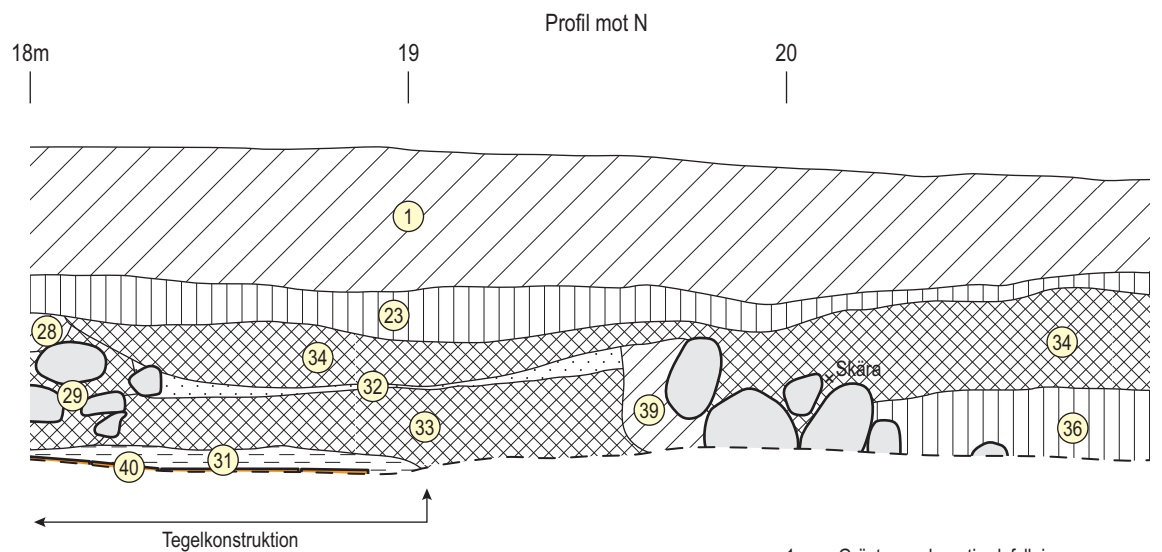
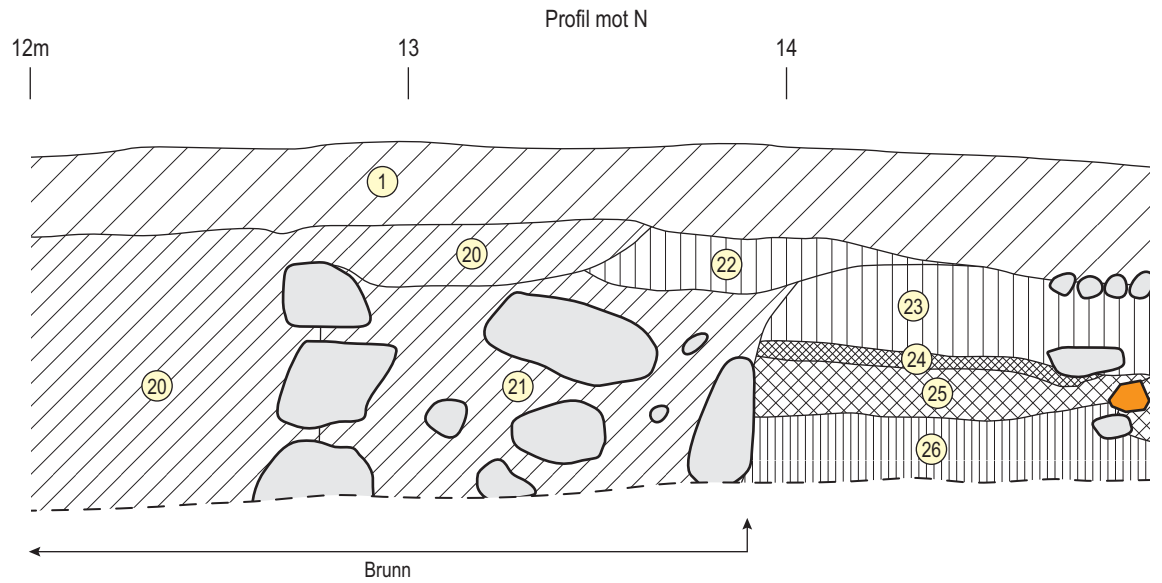
Bilaga 3. Ritningar

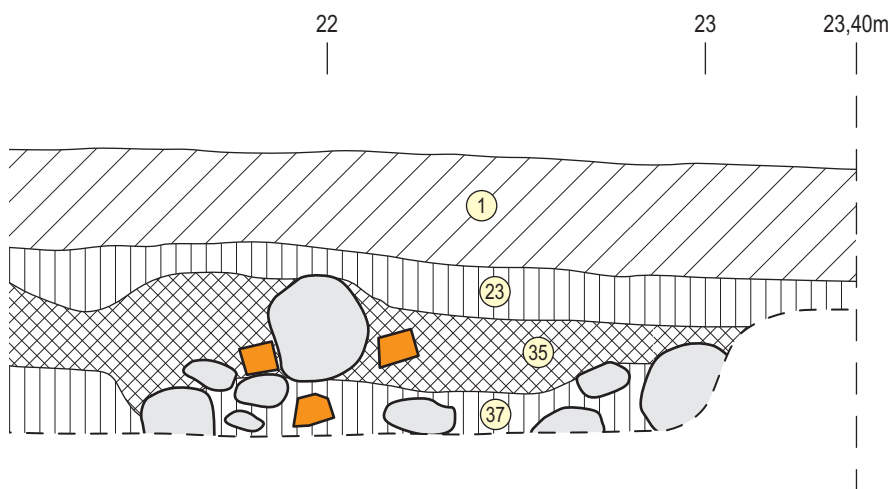
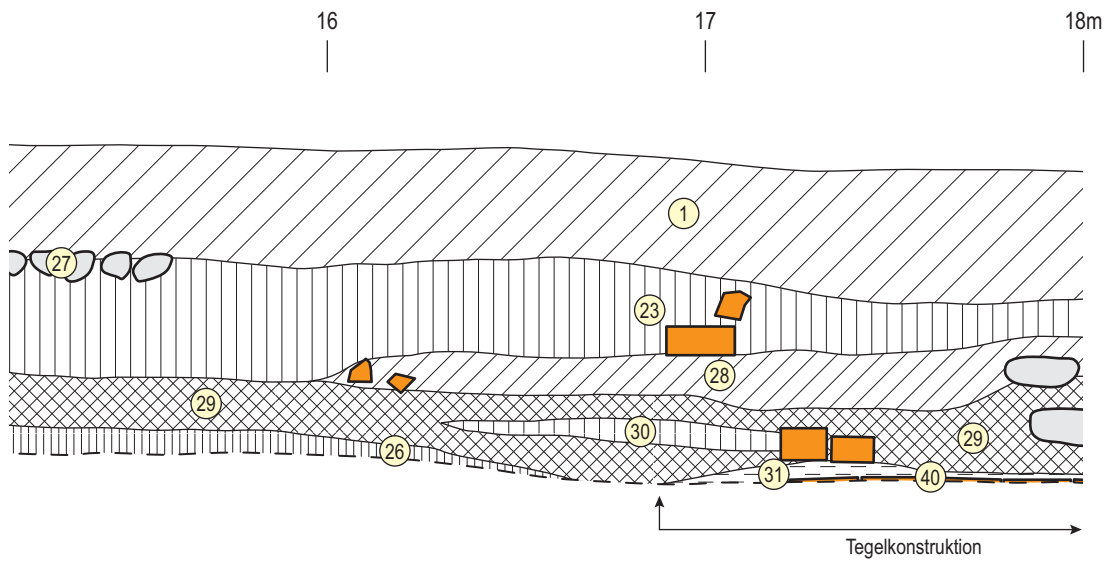
- 1 Grästorv och matjordsfyllning.
- 2 Sandig silt med humus.
- 3 Ljus ren finsand, något fläckig. Påförd.
- 4 Gråsvart fet silt med inslag av kol.
- 5 Stenläggning, huvudsakligen enskiftad, 0,05-0,15 m stora stenar i gråbrun silt.
- 6 Gråbrun silt. L5 övergår i L6.
- 7 Nedgrävning, omrörda kulturlager med inslag av kol och stenar.
- 8 Omrört lager med bränd sand och tegelkross, inget bruk. Raseriing.
- 9 Gråbrun silt, inslag av ben.
- 10 Bränt trä (stora träkolsbitar).
- 11 Gråbrun silt, otydlig gråns mot L6.
- 12 Rödbränd sand med kol, sot och aska.
- 13 Brun, något grusig silt med inslag av sand.
- 14 Fin silt med strimmor av sot och sand. Vattenavsatt lager?
- 15 Humös sand. Odlinglager.
- 16 Kalkör.
- 17 Ljus humusblandad sand.
- 18 Grusig fyllning med småsten och små kalkstenar.
- 19 Stenskning med mörk fet silt mellan stenarna. Brunnskning.
- 20 Igenfyllning av naturligt morängrus.
- 38 Raseringslager med grus, sten, tegel och murbruk.

Kv Jarlen 24 (Församlingshemmet)
 Skänninge stad
 Mjölby kommun, Ög
 L2010:586 (RAÄ Skänninge 5:1)
 Profilirtning
 Skala 1:20
 Dnr 0256/20
 2020-07-20 Ann-Charlott Feldt
 Renritning Lasse Norr

- 1 Grästorv och matjordsfyllning.
- 20 Igenfyllning av naturligt morängrus.
- 21 Mörk fet silt. Fyllning mellan stenar i brunn
- 22 Matjord.
- 23 Matjordsliknande (uttorkat p g a träd och
- 24 Kollager.
- 25 Röd bränd sand, med kolstrimor. Över
- 26 Gråsvart, fet silt med inslag av kol. (L4).
- 27 Kullersten, 0,07-0,15 m, tätt lagda direkt
- 28 Ljus sand, sot, matjord. Strimmigt.
- 29 Brandlager, strimor omväxlande med k
Ö om L30 blir lagret en tjock sotsvart ma
- 30 Brunt humöst siltlager.
- 31 Lera (på tegelyta L40).
- 32 Sand lins/stråk/horisont.
- 33 Strimmigt lager med brandrester, lera oc
- 34 Rött, bränt siltlager. Öster om 21,5 m me
- 35 Gulgrå bränd (lerig) silt.
- 36 Mörkbrun omrörd humös kulturjord med
- 37 Gråbrun homogen siltig kulturjord med ir
- 39 Nedgrävning med fyllning av mörk silt oc
- 40 Tegelkonstruktion.

g.

inte lika tjockt bränd sand som L25.
skiktningar.

och svart.

murbruk.
ten och tegel.

Kv Jarlen 24 (Församlingshemmet)
Skänninge stad
Mjölby kommun, Ög
L2010:586 (RAÄ Skänninge 5:1)
Profilirtning
Skala 1:20
Dnr 0256/20
2020-07-20 Ann-Charlott Feldt
Renritning Lasse Norr

Med anledning av en redan utförd schaktning inom kv Jarlen 24 i Skänninge utförde Östergötlands museum en arkeologisk efterundersökning i form av en schaktningsövervakning. Sammanlagt hade ett 336 m² stort område schaktats ner mellan 0,4 och 1,0 m. Ytterligare schaktning planerades men kunde avstyras. De tjockaste kulturlagren fanns i områdets norra del och hade en mäktighet av ca 1,10 m. De framkom på 0,30 - 0,40 m djup under markytan och fortsatte ner under aktuellt schaktdjup. Här fanns bl a brandlager, en igenfylld brunn och två husgrunder. Lämningar daterades från mitten av 1100-talet fram till tiden efter 1650.

ISSN 1403-9273

Rapport 2021:53